

Ukiuni 30-ni kingullerni inuiaqatigiinni imigassamik atuineq malunnaateqarluartumik appariartorpoq, naak imigassamik atuinerup sunniutipilui inuiaqatigiinni malugineqarsinnaagaluartut. Siunissami imigassartortarneq pillugu qanoq iliuseqassaagut? Uani eqqarsaatigineqarput imigassartornerup milliartuaaginnarneranik ingerlaavartitsisinnaasunik naalakkersuinikkut iliuusissat, siunnersuutillu tuniniaasarnermi killissarititaasut eqaannerulersinneqarnissaanut tunngasut.

(Inatsisartunut ilaasortat Storm Ludvigsen, Inuit Ataqatigiit aamma Andreas Uldum, Demokraatit)

Akissuteqaat

(Peqqissutsimut Naalakkersuisoq, Agathe Fontain)

Imigassat aalakoornartortallit tuniniarneqartarneranni sassaaliutigineqartarnerannilu silatusaartumik ullutsinnullu naleqquttumik periusissamik qanoq pitsaanerpaamik qulakkeerisinnaanerput pillugu apeqquteqaat aallaavigalugu oqallinnissamut siunnersuuteqaqqittoqarneranut qujavunga.

Innuttaasunik 2005-2009-mi misissuinerup takutippaa ilaqutariinni ukiuni meeraaffiusuni imigassamik atornerluisoqarsimanerata aammalu kinguaassiuutitigut atornerluisoqartarnerata inuunermilu kingusinnerusukkut imminortoqartarnerata akornanni ersarissumik ataqatigiittoqartoq. Apersuinermi peqataasut akornanni angerlarsimaffimmi imigassamik ajornartorsiorfiunngitsumi peroriartorsimasunut sanilliullugu angerlarsimaffimmi imigassamik ajornartorsiorfiusumi peroriartorsimasut amerlanerujussuit kinguaassiuutitigut atornerlugaanermik misigisaqartarput aammalu imminortarlutik imminoriartarlutilluinniit. Assersuutigalugu peqataasunit nanertuuteqaratik peroriartorsimasunit 6 %-it imminortartut nanertuuteqarnerpaallutik peroriartortut imminortartut 43%-iupput. Innuttaasunik misissuinermi pissutsit imminnut ataqatigiissinnaasut tassaasinnaanerarneqarput angerlarsimaffimmi sumiginnagaaffiusumi imigassamillu atuiiffiusumi peroriartorneq aammalu kinguaassiuutitigut atornerlunneqarneq imminornerlu.

Taamaalilluni imigassamik atornerluineq ajornartorsiutaavoq annertuumik kinguneqaataasartoq, atornerluisumut kisimi kinguneqaannarani, aammali taassuma qanigisaanut inuiaqatigiinnullu tamanut aamma annertuumik kinguneqartarluni. Imigassamik atuineq inuiaqatigiinni ajornartorsiutit ilaattut qaangerneqaruni nunatta siunissaanut pingaarutilittut Akileraartarnermut Atugarissaarnermullu Ataatsimiititaliamit isigineqarpoq. Taamatut isumaqarnermi pineqarput sulisinnaassuseq, ajutoornerit, imminortarnerit, nakuusernerit, pinngitsaaliilluni atoqateqartarnerit allatullu pinerliinerit kiisalu minnerunngitsumik meeqqanik sumiginnaanerit eqqarsaatigalugit imigassamik atuipilunnerup aalakoosujussuarniarlunilu imigassartornerup inuiaqatigiinnut kingunerisartagai.

Ilaqutariinni inersimasut imigassamik atorneerluigaangata meeqqat eqqorneqarnerpaasarput, tamatumani apeqqutaanani piffissani aalajangersimasuinnarni aalakoorejussuarniarluni imernerunersoq imaluunniit imigassamik pinngitsuuisinnaajunnaartoqarsimanersoq. Sapaatip akunnerisa 18-it ilaanni meeqqat angajoqqaaminnut oqariartuutaat atuarlugit eqqarsaammernarpoq, assersuutigalugu atuarlugit: ”Angajoqqaagut imertanngitsuuppata toqqissisimasumik peroriartussagaluarput”, ”imigassaq annertuumik ajornartorsiutigaat”, aamma ”imeraangata asanninnermik amigaateqartarpunga”. Meeqqat eqqarsaataasa misigisaasalu tusaaniarnissaat, taakkulu siunissami pilersaarusiornernut ilanngunneqarnissaat pingaaruteqarput.

Imigassamut tunngasunik oqallittoqartillugu meeqqanut iluaqutaanerusussat Naalakkersuisut pingaartilluinnarpaat. Pineqartumi paasisitsiniaanerit ingerlanneqarput, naluneqanngitsutullu meeqqat ilaqutariillu meerartallit eqqarsaatigalugit atorneerluinermut tunngasuni nukittorsaasoqarnissaa Meeqqanut Inuusuttunullu Periusissami pingaarutilittut aamma ilaatinneqarpoq.

Tamanna eqqarsaatigalugu Ilaqutariinnut naartusortalinnut siusissukkut suliniuteqartarnermik Suliniut qitiusumik suliniutaavoq. Tamatumani ilaqutariit ilaatigut atorneerluinermut katsorsartinnissamik neqeroorfigineqartarput, taamaalilluni meeraq avatangiisinut atorneerluiffunngitsunut inunngorsinnaaqullugu, taamaalillunilu ajunngitsumik peroriartornissaminut pitsaanerusumik aallaaveqarsinnaaqullugu.

Imigassamik atorneerluineq tamatumalu kingunerisartagai pillugit atuartitsisarneq ullumikkut atuarfiit ilinniartitsinissamut pilersaarutaannut ilaatinneqarpoq, aammalu sammisaq pillugu Inerisaavik atuartitsinermi atortunik arlalinnik tunniussaqaarsinnaavoq. Taamaattorli imigassaq atuarfinni ataasiakkaani atuartitsissutitut ilanngunneqassanersoq atuarfinni siulersuisut aalajangigassaraat.

Aalakoorejussuarluni imertarneq meeqqat inuusuttullu piumassuserinngisaminnik kisimik misigisarinnigilaat – aamma ukiuni inuusuttuaranngorfinni atorneqarluarpoq. Inuusuttuaqqap qarasaa inerilluarneqanngimmat imigassap sunniutipiluinut illersorsinnaassusia annertusanngilaq, taamaattumillu inuusuttuaqqat imigassamit sunnertianerupput. Imigassartupiloorneq ilikkarniarnermik ajornartorsiuteqarnermik, timikkut peqqiilliornermik, inooqataanikkullu piginnaanerit sanngiillinerannik kinguneqartarpoq, tamatumalu peqatigisaanik aalakoorneq ajutoornermik, kissaatiginagu atoqateqarnermik, aaqqiagiinngissutinik, atuanngitsoornernillu kinguneqarajuttarluni. Kikkut tamarmik inuiaqatigiinni pisariaqartinneqarput, aammalu aalakoorejussuarniarluni imernerup kingunerisaanik inuusuttunik annaasaqarnissaq akissaqartinneqanngilaq.

Killilersuinerit sakkugissallugit naapertuuttuunersoq apeqquserneqartuaannarsinnaavoq. Ilaatigut WHO-mi misissuinerit takutippaat imigassamik aalakoornartulinnik tuniniaanermi

piffissat ammasarfiit imigassamillu sassaalliisarnerit, ukioqqortussutsimik killilersuinerit kiisalu akit qaffasissut eqqarsaatigalugit killilersuinerit inuusuttut inersimasullu annikinnerusumik imigassartornerannik kinguneqartartut. Killilersuinerit inuusuttunut toqqaannartumik sunniuteqartarput, tassa imigassanik aalakoornartulinnik pissarsiniarnermi periarfissat killeqalertarput, kiisalu isummat allanngornerannik kinguneqartarlutik, tassami imigassartornerup nalinginnaasumik ileqqorilernissaanut periarfissaaruttoqartarmat. Aammattaaq Norgemi misissuinerup nutaap takutippaa nakuusernerit annertussusiisa imigassamillu sassaalliisarfiit ammasarfiisa akornanni ataqatigiittoqartoq. Piffissap ammasarfiup akunnermik ataasiinnarmik sivitsorneratigut unnuakkut nakuusernarneq 17 procentinik annertuseriaateqartarpoq, piffissallu ammasarfiit akunnermik ataatsimik sivikillinerini nakuuserneq malunnaatilimmik annikilleriartarluni.

Pujortartarneq pillugu inatsit ukiup ataatsip matuma siorna atuutilersoq killilersuinerimut assersuutissaavoq peqqissutsimut ajoqutaasinnaasunik atuinerup, matumani tupamik atuinerup, annikillineranik kinguneqartussatut naatsorsuutigineqartoq. Inatsit tigulluarneqarpoq, peqqissutsillu pitsanngoriaateqarneranik kinguneqarnissaa naatsorsuutigineqarluni. Nunatsinni sunniutaata nalilernissaanut suli siusippallaarpoq, nunalli allat assingusunik suliniutinit misilittagaat malillugit killilersuinerit uagut atukkatta assingi tupatornermut, taamaalillunilu innuttaasut peqqissusaannut, ersarissumik sunniuteqarput.

Misilittakkat taamaattut tunngavigalugit imigassanik aalakoornartulinnik tupanillu nioqqutissianik peqqissutsimut taama sunniutipiloqartigisunik killilersuinissaq pitsaasorujussuusoq ilimanaateqarpoq. Taamaattumik Naalakkersuisut isumaqarput killilersuinerit aaqqissuussaasunillu aaqqiissuteqarnerit allat innuttaasut peqqissusaasa siuariaateqarnissaanut qulakkeerutissatut suli sakkugineqartariaqartut.

Killilersuinerilli kisimiitillugit atorneqanngisaannassapput. Innuttaasut peqqissusaasa pitsanngortinnissaanut pinaveersaartitsinermik suli atut suliniuteqarnermi tunngavissaalluinnarput, ullumikkullu suliassaqarfimmi tamatumani paasisitsiniaaneq, ilinniartitsineq pinaveersaartitsinerlu aqutigalugit suliniutit ingerlanneqartut annertoreerput. Imigassamut ikiaroornartumullu tunngasut innuttaasut peqqissuunissaannik suliniummi Inuunerittami pingaarnerutillugit ingerlanneqarput. Sapaatip akunnera 18 nuna tamakkerlugu malunnartinniarnearpoq, imigassap sunniutipilui pillugit paasisitsiniaanerit aaqqissuussinerillu aallunneqartarlutik. Matumani ilaatigut najukkani pinaveersaartitsinerimut ataatsimiititaliat ingerlatsisutut pingaaruteqarput. PAARISA aamma pinaveersaartitsinerimut tunngasuni arlalippassuarnik ingerlataqarpoq. Assersuutigalugu najukkani pinaveersaartitsinerimut ataatsimiititaliat tapersorsorneqarnerisa ilitersorneqarnerisalu saniatigut paasisitsiniaanermi atuartitsinermilu atortussanik suliaqartoqarpoq. Paasisitsiniaanerit suliniutillu kiisalu takussutissiorluni paasissutissiisarnerit meeqqanut inuusuttunullu sammitinneqartut siunissami pinaveersaartitsinermik suliaqarnermi pinngitsooratik ilaatinneqassapput.

Allatut isummernissamut piffissanngorpoq qulequtaralugu imigassaq pillugu septemberimi isumasioqatigiittoqarpoq. Tamatumani suliamik ilisimasallit ingerlatsisullu pingaarutillit allat imigassamut tunngatillugu ajornartorsiutit misigisartakkatik oqaluttuaraat, tamatumalu kingorna misilittakkanik avitseqatigiinnerni arlalinni atortussat isummat allanngortinnissaannut siuarsaataasinnaasut tapertaasinnaasullu oqaluuserineqarput, taamaalilluni aalakoourujussuarniarluni maanna imerniartarneq inuiaqatigiinni inooqataanikkut unammilligassat annersaat atorneqarunnaarsillugu imigassamik atuinermi isumatusaarnerulernissaq anguniarneqarluni.

Suliffeqarfinni tamani aanngajaarniutit pillugit anguniagassanik atorsinnaasunik – tasa anguniagassat, atuneq eqqarsaatigalugu akuerisassaasumik pissusilersornissamut ersarissumik najoqqutassanik imalinnik peqartoqartariaqarnera tamanit isumaqatigineqarpoq. Atornerluineq pillugu anguniagassat sulisut atornerluinermik, assersuutigalugu imigassamik atornerluinermik, qaangiiniarneranni ikiuutaasinnaasut eqqarsaatigalugit iliuuseqarnissamut periarfissanik imaqaassapput.

Suliniut CSR Greenland inooqataanermi akisussaaffeqarneq pillugu suliffeqarfinnut ikiuuttarpoq. Ullumikkut suliffeqarfiit anginerit mikinerillu 30-t suliniaqatigiiffimmi ilaasortaapput, taamaalilluni nunatsinni suliffeqarfiit amerlasoorpassuit ilaallutik, taamaattumillu atornerluineq pillugu suliffeqarfinni anguniagassat siuarsarneqarnissaannut aallaavissaqqilluni.

Pitsaasumik pissarsiviulluartumillu oqallinnissaq Naalakkersuisut qilanaaraat.